

Οι Αρβανίτες της Αθήνας και το όνομα της Πλάκας

Οι δύο πρώτοι αιώνες της τουρκοκρατίας στην Αθήνα είναι πιθανότατα οι πλέον σκοτεινοί της μακράς ιστορίας της. Η πόλη έπεσε το 1456 στα χέρια των Οθωμανών.

Η εγκατάσταση Τούρκων εποίκων έκανε τους γηγενείς Αθηναίους, πολίτες δεύτερης κατηγορίας ενώ η μετοικεσία Αρβανιτών στα βόρεια και ανατολικά της Αθήνας υπήρξε ένας ακόμα παράγοντας αστάθειας. Πότε όμως εγκαταστάθηκαν οι Αρβανίτες στην Αθήνα; Ποιοι ήταν οι «γκάγκαροι» Αθηναίοι; Και πώς πήρε το όνομά της η Πλάκα, η παλαιότερη συνοικία της Αθήνας;

Οι Αρβανίτες στην Αθήνα

Οι Αρβανίτες της Αρκαδίας, της Αργοναυπλίας και της Λακωνίας μεταξύ 1571-1573 είχαν συμμετοχή στη λεγόμενη «επανάσταση των Μελισσπνών» που ακολούθησε την οθωμανική ήττα στη ναυμαχία της Ναυπάκτου. Οι Τούρκοι θεωρώντας τους επικίνδυνους αποφάσισαν να τους μεταφέρουν σε άλλα κατεχόμενα από αυτούς μέρη. Έτσι ο σουλτάνος Μουράτ Γ' έστειλε φερμάνι στον καπουδάν πασά (αρχιναύαρχο) του Αιγαίου Ουλούτς Αλή να μεταφέρει ειρηνικά ένα μέρος από τους Αρβανίτες της Πελοποννήσου σε άλλα μέρη με πιο ευνοϊκούς όρους διαβίωσης από εκείνους του Μοριά. Ο Ουλούτς Αλή πραγματικά μετέφερε σε ερημωμένα άλλοτε νησιά τα οποία είχαν ανάγκη φρούρησης από τις πειρατικές επιδρομές, καθώς και σε άλλους τόπους, Αρβανίτες από τον Μοριά. Ανάμεσα στους τόπους αυτούς ήταν και η Αττική, συμπεριλαμβανομένης και της Αθήνας.

Μετακινήσεις Αρβανιτών γίνονταν τουλάχιστον ως το 1579. Αυτοί εγκαταστάθηκαν στο Μενίδι, στη Φυλή (Χασιά), τα Μεσόγεια, τη Μεταμόρφωση (παλαιότερα γνωστή ως Κουκουβάουνες), την πόλη της Αθήνας και αλλού.

Ωστόσο η πρώτη φορά που γίνεται λόγος για Αρβανίτες της Αθήνας είναι στην έκθεση του Γάλλου προξένου Ζαν Ζιρό (1674). Γράφει σχετικά ο Γάλλος πρόξενος: «Η πόλις βρίσκεται κάτω από το κάστρο (ενν. της Ακρόπολης) που είναι πολύ ψηλό. Το μεγαλύτερο μέρος της είναι προς τον βορρά και τα βορειοανατολικά, από την άλλη δε μεριά του κάστρου δεν υπάρχουν παρά μερικά σπίτια Αρβανιτών. Μέσα στην πόλη υπάρχουν 1.300 σπίτια Ελλήνων αν και στο κατάστιχο του βοεβόδα και του αρχιεπισκόπου δεν είναι λογαριασμένα παρά ως 1.050 για τους δασμούς που πληρώνουν, τόσο το κάθε σπίτι όπως πιο πάνω διευκρινίζομε (σημ.: οι υπόλοιποι ήταν άποροι που δεν πλήρωναν φόρους) και Τούρκων περίπου 600 σπίτια και Αρβανιτών περίπου 150. Εκείνων δε του λατινικού δόγματος δεν είναι παρά τρία, το ένα που αγόρασαν οι μοναχοί Καπουκίνοι, το άλλο του Ιωάννου Ζιρό και το άλλο του Ιωάννου Βαπτιστή Τρυπητήρη...».

Μετακινήσεις Αρβανιτών γίνονταν τουλάχιστον ως το 1579. Αυτοί εγκαταστάθηκαν στο Μενίδι, στη Φυλή (Χασιά), τα Μεσόγεια, τη Μεταμόρφωση (παλαιότερα γνωστή ως Κουκουβάουνες), την πόλη της Αθήνας και αλλού.

Όπως αναφέρει ο Ζιρό, ως το 1640 περίπου, οι Αρβανίτες κατείχαν όλα τα χωράφια έξω από την πόλη της Αθήνας. Ο Μπίρης θεωρεί ότι η παραχώρηση κτημάτων από τους Οθωμανούς στους Αρβανίτες ήταν ένα μέσο για να τους δελεάσει προκειμένου να δεχθούν τις μετακινήσεις τους. Οι Τούρκοι όμως τους επέβαλαν ισχυρή φορολογία και οι Αρβανίτες που δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν σ' αυτή έβλεπαν τα κτήματά τους να περνούν στα χέρια των Τούρκων. Ο Μπίρης αναφέρει ότι σαφώς δεν πρόκειται για τους Αρβανίτες των Μεσογείων που είχαν εγκατασταθεί στις αρχές του 15ου αιώνα εκεί, «αφού εκείνων η οικονομική φθορά ανήκε σε πολύ περασμένη και λησμονημένη». Προσθέτει μάλιστα ότι ο Ζιρό περιγράφει «την ελεεινή φτώχεια και εκείνων», όμως η ανάμνηση τους δεν ζούσε πια. Ο Μπίρης παραθέτει ονόματα Αθηναίων που υπάρχουν σε γραπτά μνημεία της πόλης και προέρχονται από Αρβανίτες στρατιώτες, κάποιους αρχηγούς μάλιστα, στις κτήσεις των Βενετών στην Πελοπόννησο: Αδάμης, Βαλάμης, Βαρυμπόπης, Βεκούσης, Γκίνης (Τζίνης κατά το αθηναϊκό ιδίωμα), Γκολέμης, Ζώνης, Καγκάδης, Καπαρέλης, Κουρτέσης, Μάτεσης, Μπάρδης, Μπόρσας, Μπούας, Μπουζίκης, Μπούκ(ου)ρας, Προγόνης, Σκλέπας, Στίνης, Σούγκρας, Σκούρτης, Στέρβος, Χαϊμαντάς, Χέλμης.

Ο Δημήτριος Καμπούρογλου γράφει για τους Αρβανίτες: «Οι Τουρκαλβανοί (Αρβανιτάδες) εχρησίμευσαν συνήθως ως φύλακες των πυλών της πόλεως και ως εισπράκτορες κατώκων δε κατά τους ΝΑ πρόποδες της Ακροπόλεως, κατά την σημερινή συνοικία Μακρυγιάννη, όπου η μεταγενεστέρως εξ αυτών Αρβανίτικη κληθείσα πύλη της πόλεως».

Οι Δημήτριος Α. Γέροντας και Νικόλαος Γ. Νικολούδης γράφουν: «Αρβανίτες: η πλειοψηφία των Αρβανιτών ζούσε έξω από την πόλη, κυρίως στα χωριά των Μεσογείων. Στην ύπαιθρο της Αττικής οι Αρβανίτες αποτελούσαν την πλειοψηφία του πληθυσμού. Οι Αρβανίτες ήταν Ορθόδοξοι Χριστιανοί με ουσιαστικά ανύπαρκτη εκπαίδευση. Απασχολούνταν σε αγροτικές εργασίες (γεωργία, κτηνοτροφία) αλλά ήταν ιδιαίτερα φτωχοί μέχρι του σημείου να μη μπορούν να καταβάλουν τους φόρους οι οποίοι τους αναλογούσαν και κατά συνέπεια να κλείνονται στη φυλακή. Οι συνθήκες της διαβίωσής τους ήταν δυσχερέστατες. Ζούσαν σε άθλιες καλύβες και τρέφονταν με ψωμί, νερό, ελιές, τυρί και γαλακτοκομικά προϊόντα. Σπάνια η διατροφή τους ποικιλλόταν με κρέας και κρασί. Η εξαθλίωση τους είχε εξωθήσει πολλούς στη ληστεία στην οποία επιδίδονταν στα όρη γύρω από την Αθήνα με κύριο όπλο τη σφεντόνα. Περί τα μέσα μάλιστα του 17ου αιώνα μια συμμορία την οποία αποτελούσαν 122 Αρβανίτες τρομοκράτησε επί πέντε ή έξι μήνες αδιάκριτα Τούρκους και Έλληνες της Αττικής με αποτέλεσμα να είναι σχεδόν αδύνατη η μετάβαση από την πόλη στους αγρούς.

Τελικά χρειάστηκε η σύσταση μεγάλου καταδιωκτικού αποσπάσματος από Τούρκους και Έλληνες και επίπονες προσπάθειες προκειμένου να εξαναγκασθεί η συμμορία να εγκαταλείψει τον χώρο της Αττικής. Η ενδυμασία των Αρβανιτών ήταν ένα απλό πουκάμισο, παντελόνι το οποίο έφθανε μέχρι τα γόνατα και κόκκινος σκούφος ή καπέλο. Απλή ήταν και η ενδυμασία των γυναικών». Ο Διονύσιος Σουρμελής θεωρεί ότι η κάθοδος των Αρβανιτών στην Ελλάδα έγινε μετά